

Disertační práce – Médium jako prostor k poznávání světa

Autor: Jana Kuklová

Médium tak, jak mu dnes rozumíme a jak s ním většinu dne zacházíme, není primárně nástrojem k dialogu. Pokud by takovým nástrojem bylo, mohli bychom snadno zodpovídat otázku po tom, co se dnes s člověkem a jeho myšlením děje. Místo toho však stojíme před jiným tázáním: **Jak pojmout to, čemu je člověk v působnosti média vystaven, a dát mu to k nahlédnutí tak, aby sama řeč nebyla jen poplatná způsobu myšlení, v němž jsme uzavřeni? Neboť řeč nám již byla odejmuta a my vskutku nemyslíme.**

Nemyslí ten, komu je znemožněno nahlížet do své niternosti. To poukazuje na překročení určité „kritické hranice“. Tento kritický moment se udává srze **ztrátu slova z uvládnutí možnosti člověka.** K tomu média přispívají zásadním způsobem. Děje se tak zejména díky tomu, že stále ještě nerozumíme jejich založenosti. Díky těmto skutečnostem, **je naše schopnost ptát se významně ohrožena, neboť nerozumíme tomu, co v současné době používáme jako „generátory otázek“ - médiím a nejsme schopni pokládat otázky vlastní.**

To, že máme technické aparáty, stroje, média, skrze něž jsou také kladeny otázky nám přijde samozřejmé. Málo samozřejmé nám připadá, ptát se na vhodnost tohoto „nastavení“, totiž, zda jsou média opravdu ke komunikaci vhodná. **Samo slovo komunikace, které znamená také rychlostní silnici již vypovídá o jiném chápání dialogu,** které v čase nepochopení médií pomalu přišlo ke slovu. Neměla by tedy média sloužit něčemu jinému? Především není rozuměno, čím médium je jakožto věc vyjevující se specifickým způsobem v následujících oblastech:

1) Médium je věc přináležející k technice - Zde je třeba dát odpověď na otázku týkající se konstruování.

(Zde leží v pozadí následující otázky: Jaké jsou specifika vystavování aparátů jakožto věcí přináležejících k technice? Co znamená tato „přináležitost“ a jakým způsobem se koncipuje?)

2) Médium je věc mající dosah – Zde je třeba položit otázku po fungování.

(Zde jsou v pozadí tyto otázky: Jak správně položit otázku týkající se fungování? Jak se „obsahovost“ ukazuje prostřednictvím aparátů? Co vše může být obsahem na pozadí „fungování“?)

3) Médium je věc bez obsahu – Zde je třeba položit otázku po prezentaci. (Je třeba zodpovídat následující: Co znamená „podržení světa“ jakožto prezentace? Jakým způsobem dochází k proměně horizontovosti při převedení udávání světa do jeho prezentování?)

Záměrem předkládaného textu je pokusit se připravit takovou koncepci média, jež by ukázala možnosti promyšlení, které vyvážou porozumění médiu z běžného diskurzu (médium chápáno jako věc s nějakým obsahem, sloužící komunikaci) a otevřou ho pro nový náhled.

Myšlení, které by mohlo k takovému náhledu vést leží na hranici vědeckého (neboť je u média potřeba "projít" jeho "technickou konstrukci", navázat na kauzální modus, v němž je médium vnímáno), uměleckého (je třeba umět analyzovat mediální obsahy z odstupu od toho, co výslovně říkají) a filosofického (neboť pochopení podstaty média, nevyvěrá z analýzy předložených věcí, ale z porozumění vlastní zkušenosti jakožto smysluplnému spolubytí). Toto „vymezení“, na němž se chceme pohybovat, je však pouze vymezením pomocným – není ukazatelem metody. Tato „pole rozumění“ jako oblasti myšlení, v nichž se média dávají k rozumění nelze chápat jako diskurzy, ani přístupy. Jde naopak o to, nevstoupit přímo do žádného takového vymezení, ale přesto udržet myšlení střízlivé k náhledu, jenž tato vymezení poskytují. Domníváme se, že jen tak lze – v případě „analýzy médií“ – vstoupit do mezery, v níž je možné odemknout „záplavu zamčených slov“, kterou média produkují.

Práce se především snaží postulovat médium jakožto epistemologický nástroj, jenž specifickým způsobem vychází z techniky. Specifika tohoto vycházení se pokoušíme ukázat na koncepci média jakožto aparátu, vycházející přitom z pojetí aparátu u Viléma Flussera. Vyložení média jako aparátu s ohledem na Flusserovy „analýzy“ umožňuje poukázat na **médium jako na specifický „nástroj“¹, který zejména ve způsobech nárokování jazyka ukazuje nejen na bytnost techniky jakožto „Gestell“, ale ukazuje samy způsoby těchto nároků, čili odkrývá „druhou stranu“ tohoto pohybu, „vyvrhává zpět“, to co bylo nárokem přetvořeno a podržuje to, co přetvoření nepodléhá.** Zmiňujeme zde ukazování, neboť nás média zahlcují zejména obrazy. Tyto obrazy však nejsou „zobrazením“, ale již hotovým výkladem skutečnosti, jsou celými „knihami“, které je třeba rozkrýt. Flusser tyto obrazy nazývá technickými. V technickém obrazu jde o specifickou provázanost jazyka a ukazování, jde o

---

¹ Volíme zde formulaci „ná-stroj“, neboť zejména současné médium nelze již chápat pouze jako nástroj (a to, ať už rozumíme nástroji v aristotelském duchu jako „prodloužené ruce“, či věci, která je pouze mechanická) a není ani strojem (ve smyslu věci vycházející z mechaniky a stojící nehybně vedle člověka, pokud je strojem, pak má blíže k chápání strojovosti tak, jak ji uchopuje Heidegger).

diktát zaměřenosti vlastního lidského myšlení, jenž je aparát takto směřováno směrem k *Betrachtung* – kalkulování, počítání (Heidegger) a komputování(Flusser).

Promýšlíme-li tyto skutečnosti ve vztahu k médiím, nacházíme zde dvě zásadní věci, které se v současnosti udávají a na nichž se média podílí:

- 1) **Ztráta slova z uvlastňující možnosti člověka**
- 2) **Řízení pro řízení, prostřednictvím *diktátu zaměřenosti* vykonávaném na myšlení**

Médium je tedy především nástroj myšlení s ontologickým dosahem. V tomto smyslu je médium paradoxní, neboť jeho konstrukce, „způsob jeho pohybu“ ho ustavuje v „čistém fungování“, v nejpřísnější matematice. Svou působností médium jako aparát vykazuje² chápání světa směrem k jeho pouhé prezentaci a tímto vykázáním významným způsobem proměňuje horizont pobytu a uzavírá ho do oblasti fungování. Domníváme se, že pokud nevypracujeme patřičně možnosti, v nichž se nám média takto dávají k porozumění, pak jsme naprosto vydáni všanc totalitě, která nemá v lidských dějinách obdoby, neboť se postupně stane zakrytou a pro člověka zcela „dobrovolnou“³.

---

² Vykazuje, tzn. odsunuje pryč, jako je někdo vykázán ze soudní síně, z města, z protoru nějaké pospolitosti. Médium tedy vykazuje ve smyslu „odsouvá pryč“ s veškerou razancí, které nám slovo „vykazování“ poskytuje. Neboť v tomto „vykazování“ také zároveň „káže“ a „ukazuje“ meze, jimž se to, co je vykázáno pryč „zpronevěřilo“ principům, které pouze a jedině jsou skrze médium přípustné a jejichž přípustnosti je médium strážce.

³ Dobrovolnou, neboť bude zcela neuvědomovaná.

Médium je prázdné

Náhled na média jako na věci sloužící ke komunikaci	
Media s obsahem – např. masová media	Media bez obsahu – např. mikrofon, (staříčkový) telefon, hodiny
x (člověk uvnitř media)– medium–x	Člověk–medium–člověk
tzv. Masová média – organizují společnost tím, že vytváří tzv. veřejné mínění – <u>hromadí informace na úkor smyslu</u>	– organizují společnost tím, že přetvářejí způsob komunikace mezi jednotlivci – ovlivňují způsob setkávání – <u>urychlují komunikaci na úkor obsahu</u>
M U L T I M E D I A	M U L T I M E D I A

Ukazuje se totiž, že **média s obsahem, čili ta, která podržují obsahy, neboli masová média, jsou konstitučně vystavěná na činnosti médií „bez obsahu“** a obě strany si jsou vzájemnou součástí.

Pojetím slova jako přesně vymezené informace má pak informování také svou vyjádřitelnou „hodnotu“ toho, zda je relevantní, či nikoliv, přičemž relevantnost neznamená vztahovost, ale pouze to, zda je vyřčené hodné k tomu, aby dále bylo bráno k souhlasu, či nesouhlasu do „diskuzního zápasu“. Informace je tedy jazykový výsek braný k „zápasu“ o pravdivost tvrzení. Pravda je pak chápána jako materiál k u-tvrzení, čili k dispozici pro ražbu toho, co má být

vyřčeno a co je zde již předpřipravené jak strukturou média, v němž se „informování odehrává“, tak „lidským potenciálem“⁴, který se účastní na pravdě jakožto zpracovávání

Z povahy Flusserových aparátů a bodového univerza je možné pro médium vyvodit následující styčné oblasti, v nichž koncepce aparátu může přispět k objasnění konstituce média jakožto věci přináležející technice:

1) Aparát je hračka, jejíž podstatou dle Flussera je užití vědecké teorie při jeho vzniku a přítomnost programu.

Program vychází u média z původní mechanické konstrukce, která sama byla na počátku viditelná a postupem času introjikovala dovnitř a stala se součástí oblasti fungování. Podstatou každého programu je jeho založenost v matematice a jeho spřízněnost s konstruováním. Programy jsou přesně zacílené výpočty. Uskutečněné zacílené výpočty jsou automaty. Podstatou uskutečněných výpočtů automatů, je to, že jakákoliv volba je navázána pouze na jednu možnost. Čili chceme-li z prodejního automatu kávu, zmáčkneme tlačítko s obrázkem kávy a káva je nám „podána“. Vyfotíme-li oblohu, získáváme obraz oblohy, přesněji, její zastavený stav, převedený do obrazu. Ve chvíli, kdy zmáčkeme tlačítko fotoaparátu a vyletí z něj živý pták, či vypadne knoflík nebo se rozproudí voda, fotoaparát přestává být automatem.

Cílem masmédií je přesvědčovat masu, že to, co vidí, je skutečné, tedy, že masmédiá nejsou automaty. K tomuto cíli slouží práce se slovem a obrazem. Tvůrci obsahů masmédií chápou skutečnost jako spojení slova a obrazu – jako pojmenování zobrazeného.

Každý automat, každý program má svou přesnou určenost.

2) Aparát je před nás postavenou „čistou matematikou“. To znamená, je „hmatatelné mathéma“. Aparát převádí vše, co jím projde do instrumentální založenosti, převádí vše do „předem známé podoby“, do oblasti naučitelného a učitelného. Média přivádí k myšlení vždy jen to, co lze zobrazit.

3) Člověk je skrze aparáty dán všanc doзору věčné složitosti. Nárok, který skrze aparáty a média přichází je přitom následující: (..) přetvořit člověka k tomu, aby sám sobě rozuměl

---

⁴ Čím jiným, nežli pouhou zástupnou potencií sloužící k vygenerování slovního materiálu k zápasu diskuze se stává člověk, musí-li svou řeč přizpůsobovat obsahovým i časovým rozvržením, které danému médiu odpovídá – čili stojí-li formát před samotným rozhovorem. (Tak jako stojí stroj před horizontem viz. dále v této kapitole)

pouze v rámci instrumentálnosti, aby si rozuměl jakožto instrumentum, část, jejímž úkolem je prohlédnout, že ve skutečnosti nemá žádnou „transcendující hodnotu“, že veškerá pocíťovaná přesažnost je jen špatně vyloženým klamem, je chybou ve výkladu, odklonem od instrumentálnosti, která ve skutečnosti bdí nad lidským světem a opanovává ho.

4) Povaha zobrazování jako privace

Zobrazování skrze aparát je vždy privativní v tom smyslu, že pokud se stane naddimenzovaným přístupováním ke světu, můžeme se ptát pouze po chybě, totiž, jaké chybě zakládá toto naddimenzované zobrazování? Je to privace v porozumění, která má ovšem konstituční charakter. Pod vlivem aparátů se člověk vnitřně ve svém sebepoznávání „rozpadá“.

5) Myšlení jako představování

Aparáty samy o sobě nemají vůli k tomu, aby se jim něco stalo „pouze“ předmětem, ale skrze programy uchopují vše do počitatelnosti. **Vše, co takto přichází k myšlení je v tomto předpřipraveném „modu“, který se podílí na vzniklém pře porozumění světu jakožto předpřipraveného, médiem prezentovaného „vysloveného obrazu“, jakožto objektu.**

6) Pochopení světa jako prezentace

Svět je v médiu prezentován a stává se i pro myšlení pouhou prezentací. „Mody prezentovaného“, čili jednotlivě se objevující zastavené obrazy, které jsou nabízeny jako jednotlivé způsoby porozumění se v zájemně rovnají ve své vnitřní vázanosti k aparátu a vnější vztaženosti ke světu, která je tímto způsobem „předcházení světa před člověka“ zakládána. Vše se stává „aparátním“, tzn. Přínáležejícím především aparátu, nikoliv člověku a jeho žité zkušenosti. Vražda, stejně jako nově vyšlechtěný druh kočky mohou být položeny vedle sebe jako dvě stejnocenné události. Aparát je černou skříňkou, která nemá býti prohlédnuta, neboť je žádoucí, aby „hra aparátu“ nikdy neskončila.

Dokud pro nás budou média hlavními nástroji k pokládání otázek o světě a nás samých, nikdy nepřijdeme na to, jak se na podstatu média zeptat a postřehnout tak, co je jeho podstatným rysem. Promyšlení Flusserova aparátu a jeho rozvinutí s ohledem na médium nepochybně může člověku napomoci zaujmout k problematice média nové postoje. Jednotlivé analýzy přináší poznatky o působnosti média jakožto aparátu a způsobech vytěžování člověka aparáty ve všech

oblastech života. Tím se médium ukazuje jako nástroj sloužící primárně nikoliv člověku, ale podstatě techniky jakožto „Gestell“. Člověk pobývající v působnost média je podroben „rozvrhování“, které odkrývá podoby nároků, které jsou skrze médium a jeho technickou založenost v „Gestell“ na člověka kladeny. Především se ukazuje, že médium je založeno v oblasti ztráty slova z uvlastňující možnosti člověka. Tam, kde člověku uniká slovo z pohybu, v němž by mu odkrylo svět jako celek, jakožto smysluplnou událost, jíž je součástí jako bytost náležející k zázraku žití, tam se otevírá propast, která nemá žádné kontury pro možnost záchrany.

Každá propast se rozvíjí ve své jedinečnosti a živí se pohybem odtrženosti od prostoru. Hodnota všeho, co do ní padá je určena vnějškem, ale toto vnějškové určení zaniká v jediném rozhodnutí, které ono původní "něco" do propasti odhazuje. "Něco" se tak pádem do propasti vytrácí, vydávajíc své rozměry její nekonečnosti. Rozhodnutí naopak nabírá sílu utvrzenosti, které se žádné jiné rozhodnutí nemůže rovnat. Toto rozhodnutí zrcadlí jednu z možností propasti - totiž sprovodit ze světa část světa. Je ale nejasné rozhodování o tom, co a jak se ze světa vhozením do propasti vytratí, neboť nelze nijak poukázat na rozhodnutí, které je vytracením části světa. Kde a jak je toto rozhodnutí dále drženo, když se vytratí to jsoucí, na něž se vztahovalo? Jsoucí jakožto viděné, jako možné k uchopení, jako manipulovatelné, jsoucí pochybné cennosti a přesto část mě samého. Tak je odhození do propasti snahou o vzdání se pochybnosti. Kolikrát jsem stál až těsně u ní. A kladl si otázku jak a čím mě drží to podivné prázdno? Vždycky jsem vítězil. Je ale odvrácení vítězstvím⁵?

Mechanické stroje ovlivňují lidskou tělesnost v tom, jak se lidé v jejich blízkosti jsou nuceni pohybovat. Stroje přibírající do své „mohoucnosti“ elektřinu a které, jako počítače, aspirují na to, stát se nástroji k poznávání, směřují lidské myšlení na základě své konstrukce směrem ke kalkulování a komputování. Média směřují člověka nejen k tomu, „o čem uvažovat“, ale zejména, „odkud“, „jak rychle“, „v jaké náladě“, „s jakým závěrem“.

Média jako technické aparáty jsou předpřipraveností kalkulování a komputování danou člověku k myšlení. Je třeba mít na paměti, že této předpřipravenosti podléhá vše, co je médiu jakožto aparátu dáno k dispozici. Největším nebezpečím zde pak je to, že se „oblasti bez marga“, jako pravda, láska, dobro, zlo, vydané všanc této předpřipravenosti stávají prezentací

---

⁵ KUKLOVÁ, Jana. *Hotel propast – román o bytí v nemožnosti*. Nepublikováno.

přehlednosti a „srozumitelnosti“. Člověk pak upadá do klamu, že se s nimi dá nakládat, že je jejich vlastníkem. Média jako aparáty narušují niternost a vytěžují ji. Zanechávají člověka ve fungujícím pobývání bez „půdy“ vlastní sebe-vztažnosti.

Za neméně důležité pokládáme i fakt, že dosud není rozhodnuta otázka přímého ovlivňování fyziologie člověka působností obrazovek. Některé práce týkající se vlivu světla na živé organismy dokládají přímý vliv, které mají různé frekvence záření na fyziologii rostlin, či chování tělních buněk živočichů.

Z výše uvedených zjištění je, dle našeho názoru potřeba zamýšlet se nad stanovováním mezí v užívání médií a navrhuje zde některé možné kroky:

- 1) Zabudovat do počítačů pojistky, které by zabraňovaly jejich neomezené sledování dětmi, zejména předškolními, u nichž se ještě dostatečně nevyvinula ani schopnost řeči.
- 2) Podnítit ucelený výzkum vlivu obrazovky na fyziologii mozku.
- 3) Navrhnout zákon, který by omezoval umístování obrazovek (nejen s reklamou) do společných prostor jako jsou čekárny tunely v metru, autobusy apod.
- 4) Navrhnout zákon, v němž je nevyžádané prezentování reklamy zakotveno jako porušení osobní svobody „ příjemce“.
- 5) Dokud nebude stanoveno, jaké osvětlení obrazovek je pro člověka vhodné, neměly by se počítače užívat k práci déle, než hodinu denně.

Co se týče počítače je dále třeba si uvědomit to, co formuloval ve své práci Weizenbaum⁶:

- 1) Existují věci, které víme jen tím, že máme lidské tělo.
- 2) Něco se dozvídáme jen díky tomu, že je s námi jednáno jako s lidskými bytostmi.
- 3) Obsah sdělení není (u člověka) funkcí sdělení samotného. např. Miluji tě.
- 4) Vzhledem k tomu, že dnes nemáme žádné způsoby, jak učinit počítače moudrými, neměli bychom jim dávat úkoly, které moudrost vyžadují⁷

---

⁶ WEIZENBAUM, Joseph. *Mýtus počítače: počítačový pohled na svět*. Břeclav: Moraviapress, 2002, str. 79, všechny tři citované body.

⁷ WEIZENBAUM, Joseph. *Mýtus počítače: počítačový pohled na svět*. Břeclav: Moraviapress, 2002, str.98

Budoucím ideálem v oblasti technického vynalézání by bylo, kdyby mohl být každý vynález zkoumán jako „lék“. Před jeho uvedením na trh by byly napsány nejen práce týkající se jeho ekonomické výtěžnosti, ale byly by zadány studie humanitním vědcům a umělcům, aby odhadly jeho dopad na lidské spolupobývání a pospolitost. Byla by možná více ponechána možnost „technologickou novinku“ nevyužít. Ukazatel trhu je nemilosrdný a řítí se vždy jen jedním směrem – ziskem.